

IŠ ANKSTO SUTARTŲ NUOSTOLIŲ INSTITUTO JUNG TINĖS KARALYSTĖS TEISĖJE IR NETESYBŲ INSTITUTO LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE Palyginimas

Danguolė Bublienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: Danguole.Bubliene@tf.vu.lt

Jūratė Truskaitė-Paškevičienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: Jurate.Truskaite@tf.vu.lt

Straipsnyje analizuojama iš anksto sutartų nuostolių (angl. Liquidated Damages) samprata šio instituto kilmės valstybės – Jungtinės Karalystės teisėje; nagrinėjamos teisinės problemos, su kuriomis susiduriama vertinant susitarimų dėl iš anksto sutartų nuostolių teisinę reikšmę tais atvejais, kai sutarčiai yra taikoma Lietuvos teisė, ir pateikiama siūlymų, kaip spręsti tokias problemas.

The Article analyses the concept of Liquidated Damages according to the English law as well as legal issues arising in cases where a contract prescribes Liquidated Damages, whereas the governing law is the law of Lithuania. This Article examines these issues and suggests legal solutions to such situations.

Įvadas

Plėtojančioms verslo santykius su užsienio valstybių subjektais Lietuvos įmonėms vis dažniau tenka sudaryti sutartis pagal užsienio subjektų arba tarptautinių organizacijų parengtas standartines sutarčių formas. Tokių sutarčių formų nuostatas dažnai yra nulėmusi bendrosios teisės tra-

dicija. Pavyzdžiui, remiantis bendrosios teisės tradicija parengtos Tarptautinės inžinierių konsultantų organizacijos – FIDIC standartinės rangos sutarčių sąlygos [4, p. 101]. Tokiais atvejais, nors sutarčiai gali būti taikoma Lietuvos teisė, konkrečių sutarties nuostatų turinys dažnai atspindi bendrosios teisės tradicijas. Tokioms su-

tartims, be kita ko, būdingos sąlygos dėl tam tikro dydžio sumos – iš anksto sutartų nuostolių (angl. *Liquidated Damages* (pažodžiui išvertus „likviduota žala“, o pagal jų paskirtį – iš anksto sutarta žala (nuostoliai)), kurie bus mokami kitai šaliai pažeidus sutartį (toliau – LD, *liquidated damages* arba iš anksto sutarti nuostoliai).

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau CK arba Civilinis kodeksas) yra sureguliuotas netesybų institutas. Vadovaujantis CK 6.71 straipsnio 1 dalimi netesybos – įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai). Kyla klausimas, ar LD yra netesybų instituto Lietuvos teisėje atitinkmuo ir atitinkamai, ar aiškinant sutarties nuostatas, kurios numato „iš anksto sutartus nuostolius“, turi būti taikomos netesybų institutą reguliuojančios Civilinio kodekso nuostatos. Galbūt LD yra specifinis institutas – kita sutartinės civilinės atsakomybės forma ar kitas prievolės užtikrinimo būdas. Pastaruoju atveju kyla klausimas, ar Lietuvos teisės požiūriu toks šalių susitarimas yra leidžiamas ir kokių teisinių padarinių jis sukelia.

Šio straipsnio tikslas ir yra rasti atsakymus į šiuos probleminius klausimus. Siekiant šio tikslo, straipsnyje visų pirma analizuojamos priežastys, lemiančios *liquidated damages* ir netesybų institutų poreikį ir populiarumą, toliau yra analizuojami LD instituto pagal Jungtinės Karalystės teisę ir netesybų instituto pagal Lietuvos teisę panašumai ir skirtumai; galiausiai analizuojamas susitarimo dėl LD teisinis kvalifikavimas ir teisinė jo reikšmė Lietuvos teisės požiūriu. Pažymėtina, kad šio straipsnio autoriai nesiekia išsamiai išanalizuoti Lie-

tuvos teismų praktikos netesybų atžvilgiu, ji analizuojama tik tiek, kiek reikia atsakyti į pagrindinį šiame straipsnyje keliamą klausimą – kokią institutą Lietuvos teismas turėtų taikyti, jei sutartyje yra numatyta LD institutas. Tiriant šiuos klausimus, straipsnyje naudojami istorinis, loginis, gramatinis ir sisteminės analizės mokslinio tyrimo metodai.

Užsienio teisės doktrinoje iš anksto sutartų nuostolių pagal bendrosios teisės tradiciją ir netesybų pagal kontinentinės teisės tradiciją institutai yra analizuojami tiek atskirai, tiek lyginamuoju požiūriu. Kurį laiką šių institutų tarpusavio santykio klausimą buvo bandoma spręsti tarpvalstybinio lygiu. Europos Tarybos Ministrų komitetas 1978 m. sausio 26 d. priėmė rezoliuciją Nr. (78)3 [10] dėl netesybų sąlygų civilinėje teisėje ir rekomendavo valstybių narių vyriausybėms atsižvelgti į rezoliucijos priede išdėstytus principus, kuriant naują teisinį reguliavimą šioje srityje. Į šią rezoliuciją buvo atsižvelgta ir rengiant Lietuvos civilinio kodekso nuostatas, reglamentuojančias netesybų institutą [9, p. 114]. 1979 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) nurodymu buvo parengta ataskaita dėl iš anksto sutartų nuostolių ir netesybų sąlygų (A/CN.9/161), kurios pagrindu vėliau buvo parengtos 1983 m. UNCITRAL Bendros iš anksto sutartų nuostolių ir netesybų taisyklės tarptautinėms sutartims [11], į kurias Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja rekomendavo valstybėms atsižvelgti ir kiek tinkama įgyvendinti modeliniu įstatymu ar konvencija¹. Tiek UNIDROIT, tiek Europos su-

¹ Resolution No 38/135 of the 101st plenary meeting 19 December 1983; Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses [interaktyvus]. Prieiga per internetą <http://www.govanlc.com/rep171_slcreportpenaltyclauses.pdf>.

tarčių teisės principuose buvo numatytos nuostatos, skirtos sutartyse numatytoms pažeidimo atveju mokėtinioms sumoms². Vis dėlto minėtuose teisės vienodinimo šaltiniuose siūlomas teisinis reguliavimas iš esmės atitinka kontinentinės teisės valstybėms būdingą netesybų sampratą ir neišsprendžia kylančių problemų, kai reikia įvertinti šalių sutartyje numatytą bendrosios teisės valstybėms būdingą iš anksto sutartų nuostolių sąlygą su kontinentinei teisei būdingu netesybų reglamentavimu. Aiškių ir konkrečių sprendimų šioje srityje nebuvo pasiekta, ir šis klausimas tebelieka doktrinos diskusijų objektu. Lietuvos teisės doktrinoje šiame straipsnyje nagrinėjama tema nebuvo detaliau analizuota. *Liquidated damages* institutas yra minimas kai kuriuose teisės doktrinos darbuose³, tačiau nebuvo išsamiau analizuojamas ir nagrinėjamas. Šio straipsnio autorėms baigiant rengti šį straipsnį, pasirodė Edvino Meškio straipsnis „*Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais“⁴, kuriame analizuojama *Liquidated damages* vieta Lietuvos teisės sistemoje. Šiame straipsnyje keliamas šiek tiek kitoks tikslas nei minėtame straipsnyje, be to, šio straipsnio autorės nesutinka su kai kuriomis minėtame straipsnyje padarytomis išvadomis, todėl šiame straipsnyje pateikiama ir padarytų išvadų kritika.

² UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų (2010 m. redakcijos) 7.4.13 straipsnis, Europos sutarčių teisės principų 9:509 straipsnis.

³ Pvz., MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 52.

⁴ MEŠKYS, Edvinas. *Liquidated damages* instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, t. 77.

1. *Liquidated damages* ir netesybų instituto funkcijos

Apibendrintai tiek iš anksto sutartus nuostolius, tiek netesybas galima apibrėžti kaip sutarčių sąlygas, kurios numato vienos sutarties šalies pareigą sumokėti kitai šaliai sutartą pinigų sumą, esant tam tikram sutarties pažeidimui [15, p. 40]. Tiek *liquidated damages*, tiek netesybų institutų populiarumas paaiškinamas iš principo tomis pačiomis priežastimis.

Kaip nurodo B. Eggleston, yra daug komercinių priežasčių naudoti LD, kai tik įmanoma, nes jos suteikia pažeidimo padarinių apibrėžtumą ir padeda išvengti išlaidų ir ginčų, susijusių su nuostolio įrodinėjimu [5, p. 40]. Larry A. DiMatteo teigia, kad sutarčių sąlygos dėl *liquidated damages* yra labai populiaros ir jų populiarumą nulemia: neapibrėžtumas ir išlaidos, susijusios su bylinėjimusi, kai reikia įrodyti žalos dydį; galimybė paskatinti šalis susitarti net nepradėjus bylinėjimosi proceso; šalis, kuri nerimauja dėl prievolės įvykdymo, gali naudoti šią sąlygą tikėdamasi, kad ji paskatins kitą šalį įvykdyti prievolę [5]⁵. Taigi *liquidated damages* visų pirma vaidina padarinių nuspėjamumo, teisinio tikrumo dėl padarinių funkciją.

Teisinis tikrumas dėl padarinių tais atvejais, kai susitariama taikyti iš anksto sutartus nuostolius, pasireiškia ne tik kreditoriui suteikta teise reikalauti iš anksto sutartos nuostolių sumos pažeidimo atveju, bet ir skolininko atsakomybės dydžio apribojimu atitinkama suma.

Anglijos teismų praktika laiko negaliojančiomis tokias sutarčių sąlygas, kurio-

⁵ Di Matteo. A theory of efficient penalty: eliminating the law of liquidated damages. *America Business Law Journal*, 2001, Vol. 38, Issue 4.

mis siekiama atgrasyti sutarties šalį nuo sutarties neįvykdymo, numatant baudinio pobūdžio sumą, kuri turėtų būti mokama pažeidimo atveju. Škotijos teisės komisija savo Ataskaitoje dėl netesybų nurodė, jog teisinę galią turi tos sutarčių sąlygos, kuriomis iš tikrųjų siekiama iš anksto įvertinti žalą, kuri atsirastų įvykus sutarties pažeidimui; o neturėtų būti pripažįstamos tokios sąlygos, kuriomis siekiama tiesiog nustatyti fiksuotą mokėjimą (baudą), kuris pažeidimo atveju būtų atliekamas vietoj žalos atlyginimo [12, p. 1]. Nepaisant šio iš anksto sutartų nuostolių ir baudos atskyrimo, Anglijos teisės doktrinoje pripažįstama, kad net ir iš anksto sutarti nuostoliai taip pat atlieka ir paskatos laiku įvykdyti prievolę funkciją [12].

Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje taip pat pripažįstama, kad netesybos atlieka prievolės įvykdymo užtikrinimo ir kompensacinę (nuostolių atlyginimo) funkcijas. Netesybos yra prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, nes skatina skolininką įvykdyti prievolę. Sutarties pažeidimo atveju netesybos padeda kompensuoti kreditoriaus nuostolius ir atleidžia kreditorių nuo pareigos įrodinėti nuostolių dydį, taip sumažinant šalių bylinėjimosi išlaidas⁶. Netesybos, kaip ir iš anksto sutarti nuostoliai, atlieka ir sutarties pažeidimo padarinių apibrėžtumo funkciją. Tačiau netesybų atveju ši funkcija yra mažiau išreikšta, nes susitarimas dėl netesybų, kitaip nei susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių, savaime neatima iš kreditoriaus

teisės reikalauti ne netesybų, bet nuostolių atlyginimo, jei realiai patirti nuostoliai yra didesni už sutartas netesybas (CK 6.73 str. 1 d.).

Apibendrinant galima teigti, kad tiek *liquidated damages*, tiek netesybos atlieka kompensacinę funkciją ir į sutartis dažniausiai įrašomi visų pirma, siekiant sumažinti išlaidas, susijusias su bylinėjimusi, ypač išlaidas įrodinėjant žalos (nuostolių) dydį, antra, siekiant nuspėti ir valdyti padarinius, jei sutartis būtų pažeista. Kita vertus, tam tikri iš anksto sutartų nuostolių ir netesybų teisinio reguliavimo skirtumai lemia, kad iš anksto sutartų nuostolių institutui būdinga silpnesnis prievolės įvykdymo užtikrinimo funkcija, o netesyboms – silpnesnis pažeidimo padarinių apibrėžtumas. Šie skirtumai nagrinėtini detaliau.

2. *Liquidated damages* institutas pagal Anglijos teisę

Liquidated damages yra iš anksto (sutarties sudarymo metu) nustatytas žalos dydis. Nesant šalių išankstinio susitarimo dėl *liquidated damages*, pagal bendrąsias taisykles žalos (nuostolių) dydis nustatomas po sutarties pažeidimo ir turi būti įrodytas. Pažymėtina, kad anglų kalba, atskiriant LD nuo žalos atlyginimo pagal bendrąsias taisykles, žala (nuostoliai) yra vadinami *unliquidated damage*.

Liquidated damages turi išimtinį pobūdį: šis šalių iš anksto numatytas žalos dydis apibrėžia tiek minimalią, tiek maksimalią atsakomybės už atitinkamą pažeidimą sumą. LD yra vienintelė teisių gynimo priemonė esant atitinkamam sutarties pažeidimui, kurio atvejui jie yra numatyti. Kreditorius neturi teisės reikalauti ir LD, ir nuostolių atlyginimo, ir neturi teisės rinktis – reikalauti LD ar nuostolių. Tik tuo

⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 114; LAT 2007-11-19 nutartis 3K-3-503/2007: „sutartinės netesybos yra nuostoliai, todėl kai jos nustatytos sutartimi, kreditoriui nereikia įrodinėti nuostolių dydžio“.

atveju, jei LD sąlyga praranda teisinę galią (teismo pripažįstama negaliojančia (angl. *unenforceable*)), šalis įgyja teisę reikalauti žalos (nuostolių) atlyginimo pagal bendrąsias žalos atlyginimo taisykles [5, p. 49].

Anglijos teisėje LD yra šalių protingai iš anksto įvertinti nuostoliai (angl. *genuine pre-estimate of loss*)⁷, kuriuos patirtų viena sutarties šalis, jei prievolė nebūtų įvykdyta [8, p. 54]. LD sąlyga teismo pripažįstama negaliojančia, jeigu nustatoma, kad atitinkama sutarties sąlyga yra ne išankstinis nuostolių dydžio įvertinimas, o bauda (angl. *penalty clause*). Teisės testo, kuris teismų yra atliekamas siekiant atskirti LD nuo *penalty*, pagrindai buvo suformuluoti dar 1915 metais nagrinėtoje byloje *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd*⁸. Teismas šioje byloje taip apibūdino skirtumą tarp LD ir *penalty*: „Baudos esmė yra reikalavimas sumokėti tam tikrą sutartą sumą, siekiant įbauginti (lot. in terrorem) sutartį pažeidusią šalį; iš anksto sutartų nuostolių esmė yra tikras susitarimas dėl išankstinio nuostolių apskaičiavimo“⁹. Anglijos teismų požiūriu nėra svarbu, ar konkrečioje sutartyje bus vartojama sąvoka „*liquidated damages*“ ar „*penalty*“ (liet. *bauda*), nes visais atvejais bus vertinama šios sąlygos tikroji prasmė

⁷ Kaip nurodo B. Eggleston, *liquidated damages* ir baudos panašumą nulemia šių teisių gynimo būdų išraiška – sutarta suma, kuri turi būti mokama pažeidimo atveju [5, p. 3].

⁸ *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage & Motor Co Ltd* [1914] UKHL 1 (01 July 1914) prieiga per internetą <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1914/1.html>. Ši byla nubrėžė atskirtį tarp *liquidated damages* ir baudos; ja remiamasi ir vėlesniuose teismų sprendimuose.

⁹ Angl. „The essence of a penalty is payment of money stipulated as *in terrorem* of the offending party; the essence of liquidated damages is a genuine covenant pre-estimate of damage“.

[8, p. 54; 5, p. 78–79]¹⁰. *Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v. New Garage and Motor Co Ltd* byloje iš esmės buvo apibrėžti keli kriterijai, padedantys atskirti LD nuo *penalty* (liet. *baudos*)¹¹:

- 1) galima preziumuoti, kad sutarta sąlyga yra bauda, jei reikalaujama suma yra labai didelė arba nesąžininga, palyginti su didžiausiu nuostoliu, kuris galėtų būti įrodytas dėl padaryto sutarties pažeidimo;
- 2) galima preziumuoti, kad susitarta dėl baudos, kai dėl pažeidimo reikėtų mokėti tokią sumą, kuri būtų didesnė nei suma, kurią reikėtų mokėti, jie sutartis būtų įvykdyta;
- 3) būtų taikoma baudos prezumpcija, jei ta pati suma būtų numatyta tiek už vieną, tiek už kelis sutarties pažeidimus, iš kurių vieni pažeidimai gali būti reikšmingi, o kiti – ne;
- 4) jei įvertinti žalą sunku arba netgi neįmanoma, tai mažiau tikėtina, kad tokia sąlyga yra laikytina baudos sąlyga.

Atsižvelgiant į apibūdintą iš anksto sutartų nuostolių sampratą, *liquidated damages* paprastai yra numatomi konkrečia pinigų suma; kitaip tariant, nėra įprasta juos numatyti kaip sumą, išreiškiamą tam tikru užtikrinamosios prievolės sumos procentu [8, p. 56–57]. Tačiau teismų praktika iš esmės nepaneigia galimybės šalims numatyti LD, naudojant tam tikrą formulę arba pro-

¹⁰ KNOWLES, Roger. *One Hundred Contractual Problems and their Solutions*. Blackwell Publishing Oxford, 2003, p. 54.; EGLESTON, Brian. *Liquidated Damages and Extensions of Time In Construction Contracts*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, p. 78–79.

¹¹ Pažymėtina, kad terminas „*penalty*“ pažodžiui būtų verčiamas žodžiu „bauda“, o ne netesybos, tačiau atsižvelgiant į tai, kad netesybos siauruoju požiūriu reiškia bauda, todėl žodis *penalty* yra tinkamas ir netesyboms apibūdinti.

centinį dydį (skaičiuojamą nuo sandorio sumos arba periodiškai už dieną, savaitę, pan.).

Sprendami klausimą, ar sutartyje numatyta LD, ar bauda, Anglijos teismai svarsto įvairias aplinkybes, kai kurios iš jų yra bendros, kitos individualios, būdingos tik tam tikrai bylai [5, p. 79]. B. Eggleston, apibendrinamas teismų praktiką, išskiria kelis argumentus, kuriais gali remtis šalys: [5, p. 79] tikroji šalių valia, nuostatos aiškumas ar neaiškumas, mokėjimų protinumas arba ne, mokėjimų apskaičiavimo pagrindas, šalių derybinė galia, būtinybė išsaugoti sutartį tarp šalių. Taikant protingai iš anksto įvertintų nuostolių (angl. *genuine pre-estimate of loss*) testą, nėra svarbu, kad žalos apskritai nėra įmanoma apskaičiuoti (tai, atvirkščiai, gali rodyti, jog iš anksto sutarti nuostoliai kilo iš realių derybų ir sandorio tarp šalių) [16]. Taip pat nėra kliūtis ir tai, kad sutartis buvo sudaryta tarp nekomercinių subjektų, ar kad ja siekiama nekomercinių tikslų.

Kaip minėta, teismui remiantis pirmiau nurodytais kriterijais nustatčius, kad sutarties sąlyga neatitinka iš anksto sutartų nuostolių sampratos, o yra bauda, tokia sąlyga pripažįstama negaliojančia. Tokiu atveju kreditorius gali tik reikalauti nuostolių atlyginimo bendraja tvarka. Kitaip nei kontinentinėje teisėje, Anglijos teismai neturi teisės peržiūrėti LD sąlygos ir keisti joje nustatyto kompensacijos dydžio.

Kaip matyti iš pateiktos iš anksto sutartų nuostolių sampratos ir pirmiau nurodytų šios sąlygos vertinimo kriterijų, iš anksto sutartų nuostolių sąlygos teisėtumas yra tikrinamas *sutarties sudarymo momentu*, t. y. vertinama, ar sutartyje nurodyta atitinkama suma iš tikrųjų buvo šalių sudarant sutartį apskaičiuota tikėtinų nuostolių

suma. Teismams vertinant iš anksto sutartų nuostolių sąlygos teisėtumą, yra vertinamas šalių suvokimas sutarties sudarymo metu, o faktiškai patirtų nuostolių dydis neturi didesnės reikšmės; net ir tuo atveju, jei faktiškai nuostolių buvo patirta kur kas mažiau, susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių galios, jei jį sudarant šalys buvo tinkamai įvertinusios galimų nuostolių dydį didesne suma. Doktrinoje reiškiamu nuomonė, kad iš anksto sutarti nuostoliai gali būti taikomi net ir tuo atveju, jei paaiškėtų, kad faktiškai žalos nebuvo patirta.

Pažymėtina, kad Anglijos teismų praktikoje vis dažniau susiduriama su sunkumais, siekiant taikyti šias Anglijos teismų XX amžiaus pradžioje suformuluotas taisykles tiems teisiniams santykiams, kurie susiklosto moderniam finansų pasaulyje. Todėl teisės doktrinoje diskutuojama dėl galimo poreikio keisti LD institutą, siekiant labiau atsižvelgti į sutarčių laisvės principą ir apriboti teismo teisę pripažinti sutartines baudas negaliojančiomis, taip priartinant iš anksto sutartų nuostolių institutą prie kontinentinės teisės tradicijų¹². Be to, ir naujausia Anglijos teismų praktika dažnai iš anksto sutartų nuostolių sąlygas jau vertina lanksčiau¹³.

3. Netesybų institutas pagal Lietuvos teisę

Netesybų institutas reglamentuojamas tiek CK šeštosios knygos skyriuje, skir-

¹² P.vz., BRIZZEE, David. Liquidated Damages and the Penalty Rule: A Reassessment. *Brigham Young Law Review*, 1991, Vol 4 (<http://lawreview.byu.edu/archives/1991/4/bri.pdf>); BELL, Matthew. Liquidated Damages and the Doctrine of Penalties: Rethinking the War on *Terrorem*. *International Construction Law Review*, 2012 Vol. 29, Part 4.

¹³ P.vz., *Azimet-Benetti SpA (Benetti Division) v. Darrell Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Comm).

tame prievolių vykdymui užtikrinti, tiek CK šeštosios knygos skyriuje, reglamentuojančiame civilinę atsakomybę. Kaip prievolę užtikrinantis institutas netesybos apibrėžiamos kaip įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai) (CK 6.71 str.). CK 6.245 straipsnio 1 dalyje civilinė atsakomybė apibrėžiama kaip „turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“. CK komentare nurodyta, kad šiame straipsnyje „pateiktas apibrėžimas leidžia daryti išvadą, kad yra dvi civilinės atsakomybės formos – nuostolių atlyginimas ir netesybos“ [9, p. 334]. Taigi iš esmės netesybos vaidina dvejopą funkciją: atgrasančią nuo prievolės neįvykdymo ir palengvinančią kreditoriaus nuostolių kompensavimą¹⁴.

Kaip minėta, CK normos, reglamentuojančios netesybas, parengtos atsižvelgiant į Europos Ministrų komiteto 1978 m. sausio 26 d. rezoliuciją Nr. (78)3 [12]. Minėta rezoliucija Europos Ministrų komitetas siekė įtvirtinti bendresnį požiūrį į susitarimus dėl iš anksto sutartų nuostolių ir netesybų [7], tačiau šios rezoliucijos nuostatos vis dėlto labiau rodo kontinentinės teisės tradicijas. Pažymėtina, kad CK šeštosios knygos nuostatos iš esmės atitinka visus minėtos rezoliucijos siūlymus, išskyrus vieną gana svarbią išimtį. Rezoliucijos 5 straipsnyje valstybėms buvo siūloma įtvirtinti taisyklę, kad kreditorius nega-

li reikalauti nuostolių atlyginimo vietoje sutartų netesybų arba kartu su jomis. Vadovaujantis Lietuvos CK 6. 258 straipsnio 2 dalies normos formuluote darytina išvada, kad Lietuvos teisė leidžia kreditoriui reikalauti nuostolių atlyginimo ir tuo atveju, kai sutartis numato netesybas – tik tokiu atveju netesybos bus įskaitomos į nuostolius.

Vadovaujantis CK 6.73 straipsnio 2 dalies, CK 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatomis, jei netesybos yra aiškiai per didelės (neprotingai didelės) arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo¹⁵. Teismas turi teisę mažinti netesybų dydį minėtais pagrindais taip pat *ex officio*, nesant kitos ginčo šalies atitinkamo reikalavimo.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką teismas, nustatydamas, ar yra pagal CK 6.73 ir 6.258 straipsnių nuostatas pagrindas pripažinti netesybas neprotingai (aiškiai) didelėmis ir dėl to jas mažinti, ir sprenddamas, kiek jas mažinti, kiekvienu atveju turi vertinti konkrečios bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.), vadovaudamasis teisingumo, protingumo,

¹⁴ Šias dvi netesybų funkcijas nurodo ir V. Mikelėnas [9, p. 114].

¹⁵ Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje yra pažymėta, kad netesybų, kaip civilinės atsakomybės, sumažinimą reglamentuoja ir CK 6.251 straipsnis, kuriame nustatyta, į ką turi būti atsižvelgiama, kai teismas nukrypsta nuo visiško nuostolių atlyginimo principo: atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis, tarpusavio santykiai, ar visiškas nuostolių atlyginimas nesukurs nepriimtinių ir sunkių padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2012).

sąžiningumo principais ir siekti nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros¹⁶. Tai- gi pagal Lietuvos teisę teismas, vertindamas netesybų dydį ir sprenddamas dėl pagrindų jas mažinti, neapsiriboja aplinkybėmis, ku- rios egzistavo sutarties sudarymo metu, bet daugiausia dėmesio skiria būtent sutarties vykdymo ir jos pažeidimo aplinkybėms (*inter alia*, įvykdytai prievolės daliai ir kre- ditoriaus patirtų nuostolių dydžiui).

4. Liquidated damages instituto pagal Jungtinės Karalystės (bendrosios teisinės sistemos valstybės) teisę ir netesybų instituto pagal Lietuvos teisę panašumai ir skirtumai

Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus LD insti- tuto pagal Jungtinės Karalystės ir Lietuvos teisę netesybų savybes ir ypatumus, gali- ma daryti išvadą, kad esminiai šių institutų skirtumai yra šie:

1. Skirtingi pradžios taškai, pagal ku- riuos yra vertinamas LD ir netesybų sąlygų teisėtumas. LD sąlygos tei- sėtumas yra vertinamas patikrinant, ar sudarydamos sutartį šalys atitin- kamą sumą iš tikrųjų apskaičiavo kaip tikėtiną numatomų nuostolių, kurie būtų patirti pažeidimo atveju, dydį, o tam didžiausią reikšmę turi sutarties sudarymo metu egzistavusios aplinkybės ir šalių suvokimas. Lietuvos teismai, vertindami susita- rimus dėl netesybų, atlieka platesnį vertinimą, didesnę reikšmę skirda- mi ne kriterijams, buvusiems sutar- ties sudarymo metu, bet sutarties vykdymo aplinkybėms ir pažeidimo

padariniams (*inter alia*, skolininko įvykdytai prievolės daliai ir kredito- riaus patirtų nuostolių dydžiui).

2. Skirtingas teismų atliekamos LD ir netesybų sąlygų kontrolės būdas. Jei sutarties sąlyga, atlikus LD ir baudos atskyrimo testą, neatlieka iš anksto sutartų nuostolių funkcijos, pagal Anglijos teisę yra pagrindas pripažinti tokią sąlygą negaliojan- čia. Anglijos teismai neturi teisės peržiūrėti LD sąlygos turinio ir keisti joje nustatyto nuostolių dy- džio. Lietuvoje netesybų sąlyga nėra pripažįstama negaliojančia, tačiau Lietuvos teismai turi teisę sumažinti netesybų dydį.
3. Skirtingas LD pagal Anglijos tei- sę ir netesybų pagal Lietuvos teisę santykis su nuostolių atlyginimu. Lietuvoje kreditorius pasirinktinai gali reikalauti arba vieno, arba kito; o Anglijoje LD yra išimtinis kom- pensacinis teisių gynimo būdas: kol susitarimas dėl LD galioja, kreti- torius negali reikalauti nuostolių atlyginimo. LD, kitaip nei netesy- bos Lietuvos teisėje, savaime yra ir susitarimas dėl skolininko civilinės atsakomybės ribojimo.
4. Paprastai skirtingai apibūdinamos ir šių institutų funkcijos: ir LD, ir netesybos atlieka kompensacinę funkciją, tačiau LD paprastai nepriskiriama prievolės įvykdymo užtikrinimo funkcija, o netesybos neatlieka atsakomybės ribojimo funkcijos ir nesuteikia visiško teisi- nių padarinių apibrėžtumo.

Sisteminio suvokimo tikslais panašu- mai ir skirtumai pateikiami lentelėje, paly- ginant juos pagal pagrindinius šių institutų taikymo aspektus:

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2012.

Aspektai (sritis)	Lietuva (Netesybos)	Jungtinė Karalystė (<i>Liquidated damages</i>)
Samprata	Netesybos – įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta ar netinkamai įvykdyta	LD yra iš anksto (sutarties sudarymo metu) nustatytas žalos dydis, kurio nereikia įrodinėti
Tikslas / funkcija	(i) užtikrina prievolės įvykdymą (arba, kitaip tariant, atgraso nuo prievolės nevykdymo) (ii) palengvina žalos kompensavimą	(i) palengvina žalos kompensavimą
Santykis su prievolės įvykdymo natūra	Pagrindinė taisyklė – gali reikalauti tik arba prievolės įvykdymo natūra, arba netesybų. Gali reikalauti abiejų tik vieninteliu atveju – kai praleidžiamas prievolės įvykdymo terminas	Pagrindinė taisyklė – gali reikalauti tik arba prievolės įvykdymo natūra, arba netesybų. Gali reikalauti abiejų tik vieninteliu atveju – kai praleidžiamas prievolės įvykdymo terminas
Santykis su nuostolių atlyginimu (nuostolių atlyginimu bendrais pagrindais)	Galima reikalauti ir netesybų, ir žalos (nuostolių) atlyginimo, tokiu būdu netesybos įskaitomos į nuostolius. Šalys gali sutartimi apriboti atsakomybę. Atsakomybės ribojimo išimtis – tyčia ar didelis neatsargumas	LD yra išskirtinė ir vienintelė priemonė, todėl galima reikalauti tik LD. Nuostolių bendrais pagrindais galima reikalauti tik vieninteliu atveju – kai LD sąlyga pripažįstama negaliojančia, nes nustatoma, kad tai yra baudos (angl. <i>penalty</i>) sąlyga
Faktinės žalos įrodinėjimo pareiga	Faktinės žalos įrodyti nereikia	Faktinės žalos įrodyti nereikia
Teismo teisė sumažinti LD / netesybų dydį	Teismas turi teisę sumažinti netesybas	Neturi teisės sumažinti dydį, tik turi teisę pripažinti LD sąlygą negaliojančia tuo pagrindu, kad ji yra baudos (angl. <i>penalty</i>) sąlyga

5. Susitarimo dėl *liquidated damages* teisinis kvalifikavimas ir jo teisinė reikšmė, kai sutarčiai taikoma Lietuvos teisė

Taigi kyla klausimas, kaip aiškinti sutartyje numatytą nuostatą, kai sutartis už prievolės neįvykdymą numato *liquidated damages*, o sutarčiai taikoma Lietuvos teisė.

Šis klausimas gali tapti aktualus ne tik tais atvejais, kai viena sutarties šalis yra kilusi iš bendrosios teisės tradicijos valstybės ir reikalavo tokią sąlygą įrašyti į sutartį. Jis gali tapti aktualus net ir šalims to nesitikint, pavyzdžiui, kai sutartis yra sudaryta pagal standartines sutarčių sąlygas, kurios yra parengtos remiantis bendrosios sis-

temos tradicija. Šiuo atveju kaip pavyzdį galima nurodyti FIDIC¹⁷ sutartis¹⁸. FIDIC sutarties 8.7 straipsnis numato LD sąlygą už sutarties neįvykdymą laiku. Nors FIDIC sutartyje ji yra įvardijama „*delay damages*“ (liet. *nuostoliai dėl vėlavimo*) terminu, egzistuojanti doktrina [6, p. 102, 103] akivaizdžiai šias dvi sąvokas sutapatina laikant, kad FIDIC sutartyse būtent yra numatyta *liquidated damages* sąlyga.

Tokiais atvejais kyla klausimas, kokiai civilinės atsakomybės formai priskirtini LD Lietuvos teisės požiūriu – nuostolių atlyginimui, netesyboms; o gal tai yra trečioji, Lietuvos teisėje nenumatyta civilinės atsakomybės forma.

Lietuvos teismų praktikoje šis klausimas nebuvo nagrinėjamas. Vis dėlto yra keli aukštesnės instancijos Lietuvos teismų sprendimų pavyzdžiai, kurie galėtų būti aktualūs sprendžiant iš anksto sutartų nuostolių teisinio kvalifikavimo pagal Lietuvos teisę klausimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutarime civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 iš anksto sutartų nuostolių sąvoka buvo paminėta *inter alia*, teismui pateikiant teorinius pavyzdžius dėl galimų pagal preliminariąją sutartį šalies perduodamų pinigų teisinio kvalifikavimo būdų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo paaiškinimuose iš anksto sutartų nuostolių sąvoką vartojo atskirai nuo netesybų (baudos) sąvokos, tokiu būdu suteikiant pagrindą teigti, jog iš anksto sutarti nuostoliai ir netesybos Lietuvos teisėje galėtų būti vertinami kaip atskiri institu-

tai¹⁹. Vis dėlto šiame nutarime Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesprenė ginčo, kuris būtų susijęs su šalių susitarimu dėl iš anksto sutartų nuostolių. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarime iš anksto sutarti nuostoliai yra siejami su prievolės įvykdymo užtikrinimu, t. y. būtent ta funkcija, kuri nėra priskiriama iš anksto sutartų nuostolių institutui pagal Anglijos teisę. Atsižvelgiant į tai manytina, kad šis nutarimas negali būti vertinamas kaip iš anksto sutartų nuostolių instituto, kaip jis supran-

¹⁹ „Įsipareigojimo neįvykdymo atveju kyla civilinė atsakomybė, todėl perduodamų pinigų reikšmę reikėtų vertinti jos kontekste, per galimas dvi sutartinės civilinės atsakomybės formas – netesybas (baudą ar delspinigius) ir nuostolius (CK 6.256 straipsnio 2 dalis). Analizuojant galimas teisesines situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminariąją sutartį perduodami pinigai gali būti:

pirma, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bauda nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminariąją sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigus perdavęs asmuo. Pavyzdžiui, sutartyje šalis nustato baudas už atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį ir nurodo, kad tokiu atveju perduoti pinigai liks pardavėjui kaip bauda;

antra, atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminariąją sutartį pažeidžia pinigus gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalis sutartyje nustato, kad tuo atveju, jeigu pardavėjas atsisakys ar vengs sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės grąžinti gautą sumą ir sumokėti tokio paties dydžio netesybas (baudą);

trečia, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimas. Pavyzdžiui, šalis preliminariojoje sutartyje susitaria, kad pirkėjo perduodama suma, jam atsisakius ar vengiant sudaryti sutartį, liks pardavėjui kaip nuostolių kompensacija;

ketvirta, atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminariąją sutartį pažeidžia pinigus gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalis nustato, kad pardavėjui atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės sumokėti pirkėjui sumą, lygią dvigubai gautai sumai, ir ši suma šalių susitarimu laikoma pirkėjo nuostoliais“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6; *Teismų praktika* 26).

¹⁷ Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils (FIDIC).

¹⁸ A.-V. Jaeger ir G.-S. Hök nurodo, kad FIDIC yra parengta profesionalia anglų kalba ir remiantis bendrosios teisės tradicija [6, p. 99–118].

tamas Anglijos teisėje, teisinis įvertinimas ar pripažinimas Lietuvos teisės požiūriu.

Kitoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo šalių ginčą dėl sutarties sąlygos, kuri numatė, kad pardavėjams netinkamai vykdant akcijų pirkimo ir pardavimo sutartį, taip pat atsiradus papildomų reikalavimų perkamai bendrovei, susijusių su jos veikla iki sutarties sudarymo, pirkėjas bus laikomas patyrusiu nuostolius, kurių minimali suma 45 000 eurų. Tarp šalių kilus ginčui, pardavėjas argumentavo, kad šia sutarties sąlyga buvo susitarta dėl netesybų ir prašė teismo jas mažinti, remiantis CK 6.71 – 6.75 straipsniais); pirkėjas teigė, kad tai buvo sąlyga dėl sutartinių nuostolių, o ne netesybų, ir atitinkamai ginčijo teismo teisę mažinti sutartą jų sumą. Lietuvos apeliacinis teismas, manytina, pagrįstai šį ginčą sprendė, pirmenybę teikdamas ne šalių pavartotai terminijai, o tikriesiems sutarties šalių ketinimams, ir aiškindamasis šalių teisinių santykių turinį: „Nurodyta piniginė suma, atsižvelgiant į jos nustatymo tikslą kompensuoti nuostolius, jeigu sutartis neįvykdoma ar vykdoma netinkamai, iš esmės yra prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas (netesybos, nustatytos konkrečia suma), kuriuo sutarties šalis buvo skatinama tinkamai įvykdyti savo prievolės. Prievolių tinkamo įvykdymo užtikrinimo būdą šalys buvo nustačiusios abipusiu susitarimu. Netesyboms būdinga atsakomybės už prievolės pažeidimą dydžio nustatymas, kuris šalims žinomas jau sudarant sutartį; galimybė išieškoti netesybas už patį pažeidimo faktą nereikalaujant įrodinėti nuostolių; galimybė šalims savo nuožiūra formuoti susitarimo dėl netesybų sąlygas (CK 6.71 str.). Atsižvelgiant į nurodytus netesybų požymius, į šalių sudarytų sutarčių nuostatas ir objektą, laiky-

tina, jog pinigų suma, kurią šalys sutartyje įvardijo kaip nuostolius, yra netesybos (prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas), o jomis buvo siekiama, kad būtų užtikrinta šalių interesų apsauga, jeigu sutartis nebūtų įvykdyta arba įvykdyta netinkamai. Toks 2006 m. kovo 22 d. Akcijų pirkimo-pardavimo sutarties 5 straipsnio 20 punkto nuostatos aiškinimas atitinka sutarties sąlygų ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus principus“ [22].

Argumentavimo seka, kuria vadovavosi Lietuvos apeliacinis teismas, galėtų būti tinkama ir kitais atvejais, nagrinėjant šalių susitarimus dėl iš anksto sutartų nuostolių dydžio. Tačiau teigti, kad remiantis šiuo Lietuvos apeliacinio teismo išaiškinimu, iš anksto sutarti nuostoliai visais atvejais kvalifikuotini kaip netesybos, būtų netikslu. Visų pirma, šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas nagrinėjo tokią sutarties sąlygą, kuri, nepaisant jos pavadinimo, Anglijos teisės požiūriu taip pat turėtų būti vertinama kaip bauda, o ne iš anksto sutarti nuostoliai (viena didelė suma, numatyta už bet kokį sutarties pažeidimą). Be to, pats Lietuvos apeliacinis teismas šioje nutartyje padarė išlygą, nuroydamas: „Įstatymai nenumato draudimo šalims susitarti dėl minimalių nuostolių, tačiau aiškinant šalių sudarytų sutarčių nuostatas pažymėtina, jog šiuo konkrečiu atveju šalys susitarė dėl netesybų“ [22].

Taigi Lietuvos teismų praktika aiškiai neatsako į klausimą, kaip Lietuvos teisės požiūriu vertintini susitarimai dėl iš anksto sutartų nuostolių. Kaip minėta, Lietuvos teisės doktrina šio klausimo taip pat neišsprendžia.

Užsienio teisės doktrinoje pateikiama siūlymų, kaip kontinentinės teisės tradi-

cijos valstybės turėtų spręsti šį klausimą. A.-V. Jaeger ir G.-S. Hök nurodo, kad FIDIC knygos turi būti skaitomos bendrosios teisės sistemos kontekste, atsižvelgiant į taikytiną teisę [6, p. 117]. Jie konkretina šį testą nurodydami, jog tai turėtų būti daroma tokiu būdu: (I) identifikuojama atitinkama sąvoka; (II) patikrinami sąvokų apibrėžimai 1 straipsnyje; (III) patikrinama atitinkamos sąvokos arba atitinkamos taisyklės prasmė bendrosios teisės kontekste; (IV) įvertinamos taikytinos teisės nuostatos, aktualios sutartims aiškinti; (V) identifikuojamas tikrasis sąvokos turinys sutartiniame ir teisiniame kontekste; (VI) stengiamasi nenukrypti nuo sąvokos pradinės reikšmės, nors ir vartojant ją kontinentinės teisės kontekste [6, p. 117].

Nors šis testas ir pateikia tam tikrą teisinės analizės sistemą, tačiau jis nepadeda išspręsti esminių probleminių klausimų, kurių kyla atliekant nurodytuosius (IV) ir (V) veiksmus. O šių autorių pateikiamas konkretus iš anksto sutartų nuostolių sąlygos įvertinimo pavyzdys, manytina, Lietuvos teisės požiūriu nebūtų tinkamas. Šie autoriai pažymi, kad, pavyzdžiui, Lenkijos teisėje, kitaip nei Anglijos teisėje, kreditorius, susitaręs dėl baudos, išsaugo teisę reikalauti ir nuostolių atlyginimo. Minėti autoriai teigia, kad nors sutarčiai taikoma Lenkijos teisė, turėtų būti daroma išvada, jog šalys susitarė dėl „iš anksto sutartų nuostolių“ suprasdamos, kad tai skiriasi nuo baudos. Tačiau jei šalys sutartį sudarė lenkų kalba ir vertėjas nežinojo FIDIC vartojamos „delay damages“ sąvokos turinio, jis galėjo pavartoti sąvoką „bauda“. Tokiu atveju bus sudėtinga įrodyti, kad šalys nesiekė susitarti dėl baudos [6, p. 118]. Manytina, toks problemos sprendimo būdas nepadėtų atsakyti į klausimą, vis dėlto,

kokios teisės normos turėtų būti taikomos, jei tam tikrų klausimų šalys neaptarė sutartyje, arba vertinant teismo teises tokio susitarimo atžvilgiu – normos, reglamentuojančios nuostolius, baudą ar, kaip minėta, turėtų būti laikoma, kad tai trečioji civilinės atsakomybės forma ir atskiras šalių sutartas prievolių užtikrinimo institutas.

Manytina, kad kai sutartyje numatyta sutarties sąlyga dėl iš anksto sutartų nuostolių, kai sutarčiai taikoma Lietuvos teisė, reikėtų laikytis toliau nurodytų taisyklių.

Visų pirma reikėtų įvertinti, ar šiai sąlygai iš tikrųjų taikoma Lietuvos teisė, nes šalys gali susitarti dėl taikytinos teisės, ir ne tik visai sutarčiai, bet ir tam tikrai sutarties daliai (Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 *dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės* (Roma I) 3 str. 1 d.).

Antra, jei sąlygai iš tikrųjų taikoma Lietuvos teisė, reikėtų neapsiriboti minima iš anksto sutartų nuostolių sąvoka, ir identifikuoti visą šalių sutartos sąlygos turinį, t. y. nustatyti, dėl ko šalys iš tikrųjų susitarė, taikant bendrąsias CK 6.193 straipsnyje numatytas ir Lietuvos teismų praktikoje išplėtotas sutarčių aiškinimo taisykles. Remiantis CK 6.193 straipsnio 1 dalimi, aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Jeigu šalių tikrų ketinimų negalima nustatyti, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys. Atsižvelgiant į šias taisykles, manytina, kad šalių susitarimas dėl specifinių iš anksto sutartų nuostolių instituto savybių ir padarinių negalėtų būti preziumuojamas remiantis vien aplinkybe, jog šalys sutartyje

vartoja iš anksto sutartų nuostolių sąvoką. Pavyzdžiui, kadangi Lietuvos teisėje civilinė atsakomybė yra grindžiama visiško nuostolių atlyginimo principu (CK 6.251 str.), tai vien dėl iš anksto sutartų nuostolių sąvokos pavartojimo sutartyje neturėtų būti preziumuojama, kad šalys yra susitarusios apriboti skolininko civilinę atsakomybę nurodyto dydžio suma (CK 6.211 str., 6.252 str. 1, 2 d.).

Trečia, reikėtų įvertinti šalių susitarimo teisinę reikšmę ir teisinius padarinius Lietuvos įstatymų požiūriu. Vadovaujantis CK 1.8 straipsnio 1 dalimi, civilinės teisės normų nereglamentuotiems civiliniams santykiams yra taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai. Šiuo atveju turi būti atkreiptas dėmesys į tai, koks panašiausias (artimiausias) institutas į *liquidated damages* yra Lietuvos teisėje. Kaip minėta, Lietuvos teisė numato dvi civilinės atsakomybės formas – nuostolių atlyginimą ir netesybas. Nuostolių dydis kiekvienu konkrečiu atveju turi būti įrodinėjamas, o netesybų dydis apibrėžtas sutartyje ir nėra įrodinėjamas. Atsižvelgiant į šį esminį nuostolių ir netesybų skirtumą, manytina, kad susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių negalėtų būti kvalifikuojamas kaip nuostoliai. Teisiškai kvalifikavus tokį susitarimą kaip susitarimą dėl nuostolių atlyginimo reikėtų, kad turi būti įrodinėjamas nuostolių faktas ir jų dydis – tai paneigtų paties susitarimo prasmę (be to, ir *liquidated damages* sampratą bendrosios teisės sistemoje). Manytina, ir kaip pagrįsta pirmiau išdėstytais argumentais dėl šių institutų paskirties ir funkcijų panašumo, artimiausias *liquidated damages* atitinkmuo Lietuvos teisėje yra netesybos. Tai papildomai pagrindžia ir Lietuvos teismų praktika, kurioje netesybos apibūdinamos kaip

išankstinis susitarimas dėl nuostolių dydžio: „Šalių sutartimi sulygtos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurių jam nereikia įrodinėti, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo sutartinę prievolę“ [23].

Atsižvelgiant į tai kyla klausimas, ar teismas turėtų teisę ir pareigą šalių susitarimą dėl iš anksto sutartų nuostolių vertinti pagal CK normas, reglamentuojančias teismo teisę mažinti netesybas ir netesybų sumažinimo kriterijus. Manytina, kad taip, ir tai pagrindžia kelios priežastys. Pirmą, teismui netaikant šių nuostatų susitarimui dėl iš anksto sutarties nuostoliams vertinti, tokio susitarimo atžvilgiu nebeliktų veiksmingos teismo kontrolės galimybių. Lietuvos teisėje yra numatytas ribotas sandorio negaliojimo pagrindų sąrašas, ir, kitaip nei Anglijos teisėje, Lietuvos teisėje nėra specialaus susitarimo dėl iš anksto sutartų nuostolių pripažinimo negaliojančiu pagrindo, grindžiamo tuo, kad toks susitarimas reiškė baudą, o ne tikrąjį išankstinį nuostolių dydžio apskaičiavimą. Taigi, paneigus teismo teisę mažinti iš anksto sutartų nuostolių dydį, būtų įteisinta galimybė šalims susitarimu keisti imperatyvias taikytinas Lietuvos teisės normas ir taip paneigti veiksmingos teismo kontrolės galimybes. Antra, Lietuvos teismų praktikoje CK normos, suteikiančios teismui teisę mažinti netesybų dydį, yra taikomos ir tada, kai šalių susitarimas iš esmės atitiko netesybų požymius, nors sutartyje šalys vartojo kitokią sąvoką. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. rugpjūčio 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2012 konstatuojama, kad kredito sutartyje nustatytos palūkanos, kurios mokamos tik esant sutarties pažeidimui, savo esme yra

ne palūkanos, bet sutartinės netesybos (CK 6.71 straipsnis), todėl teismas turi teisę ir pareigą įvertinti jų dydį.

Kaip minėta, E. Meškys taip pat analizavo *liquidated damages* instituto vietą Lietuvos teisės sistemoje, iš esmės analizuodamas LD ir netesybų santykį dviem aspektais: (i) ar LD ir nuostolių santykis yra toks kaip netesybų ir nuostolių; (ii) ar LD ir netesybos reiškia civilinės atsakomybės ribojimą [16, p. 69]. Analizuodamas pirmąjį klausimą, E. Meškys, remdamasis tuo, kad netesybos reiškia minimalius nuostolius, o ne pagrįstai tikėtinus nuostolius, padarė išvadą, kad vien dėl to iš anksto aptartų nuostolių (*liquidated damages*) institutas neturėtų būti tapatinamas su netesybomis. Autoriaus nuomone, „iš anksto aptarti nuostoliai yra įgyvendinti CK 1.70 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad prievolių įvykdymas, be kita ko, gali būti užtikrinamas ir „kitais sutartyje nustatytais būdais“. Tai reiškia, kad CK nenumato baigtinio sąrašo ir leidžia pasinaudoti ir institutu, kuris išplėtotas bendrosios teisės tradicijų šalių praktikoje ir įvardytas LAT byloje kaip atskiras „*liquidated damages*“ institutas.“ Su tokia autoriaus išvada negalima sutikti, nes ji nėra visiškai nuosekli ir baigta. Visų pirma, ji prieštarauja pačiai *liquidated damages* koncepcijai Anglijos teisėje, t. y. kad LD nėra prievolių užtikrinimo būdas, o jei teismas nustato, kad *liquidated damages* atlieka tokią funkciją, tai sudaro pagrindą spręsti, jog šalys susitarė dėl baudos ir pripažinti šią sutarties sąlygą negaliojančia. Antra, autorius neatsako į klausimą, kokia tai yra civilinės atsakomybės forma pagal Lietuvos teisę. Kaip minėta, Lietuvos teisėje ir doktrinoje nurodoma, kad yra dvi civilinės atsakomybės formos – nuostoliai ir netesybos. Ne-

tiesiogiai galima suprasti, kad autorius LD priskirtų nuostoliams. Autorius nurodydamas, jog tinkamas LD kvalifikavimas turi reikšmės ieškinio senaties terminui taikyti, teigia, jog „gali būti taikomas šešių mėnesių terminas netesyboms ar trejų metų terminas dėl padarytos žalos atlyginimo“ [16, p. 60]. Kartu nurodoma, jog, padarius išvadą, kad jei LD laikytume savarankišku prievolės įvykdymo užtikrinimo būdu, taikomas ieškinio senaties terminas turėtų sutapti su žalos (nuostolių) atlyginimo terminu, nustatytu CK 1.125 straipsnio 8 dalyje, t. y. turėtų būti taikomas sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas. Autorius teigia, kad tokia išvada daroma įvertinus užsienio šalių praktiką, kur taikomas gana ilgas šešerių metų ieškinio senaties terminas, per kurį šalis turi teisę reikalauti iš anksto šalių aptartų nuostolių atlyginimo [16, p. 61]. Galima sutikti, kad Lietuvoje nustatytas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas netesyboms yra per trumpas, ypač atsižvelgiant į sudaromų sandorių ir susiklostančių rinkos santykių sudėtingumą, tačiau ieškinio senaties terminas negali būti pagrindiniu argumentu, nulemiančiu atsakymą į klausimą dėl LD atitikties netesybų institutui Lietuvos teisėje. Trečia, LD laikant nuostoliais, reikėtų paneigti pagrindinę LD savybę, kad jų dydžio nereikia įrodinėti. Juk vienas iš esminių nuostolių skirtumų nuo netesybų, kaip minėta, yra tas, kad vienus reikia įrodinėti, o kitų ne. Kaip minėta, šio straipsnio autoriai mano, kad, atsakant į šį klausimą, turi būti remiamasi ne LD ir netesybų teisinio reguliavimo skirtumais, bet šių institutų funkcijomis ir paskirtimi bei esminiu šių institutų ir nuostolių skirtumu. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, kaip minėta, darytina išvada, kad LD savo esme yra Lietuvos

teisėje numatytų netesybų atitikmuo. Manytina, kad tokią išvadą iš esmės atitinka ir lyginamieji tyrimai bei vienodinimo iniciatyvos, kai yra lyginami ir vienodinami būtent šie du institutai. Reikia pabrėžti, kad šių institutų skirtumai yra svarbūs tiek, kiek atitinkamų institutų skirtumus nulemia nacionalinė teisė. Ketvirta, autorius neatsako į klausimą, ar pagrįsta teisės požiūriu situacija, kai laikant LD nuostoliais yra „apeinama“ Lietuvos įstatymuose numatyta teismo teisė *ex officio* kontroliuoti netesybų dydį, t. y. Lietuvos teismas neįgyja teisės kontroliuoti LD dydį, sprendamas, ar juos pripažinti bauda, tačiau kartu šalys išvengia Lietuvos teisėje nustatytos teismo teisės kontroliuoti netesybų dydį. Manytina, šis aspektas labai svarbus, nes ir Anglijos, ir Lietuvos teisėje pripažįstama, jog teismas turi turėti teisę kontroliuoti LD ir / ar netesybų dydį.

Išvados

Tiek iš anksto sutarti nuostoliai Anglijos teisėje, tiek netesybos Lietuvos teisėje atlieka kompensacinę funkciją. Tam tikri iš anksto sutartų nuostolių ir netesybų teisinio reguliavimo skirtumai lemia, kad iš anksto sutartų nuostolių institutui būdinga silpnesnė prievolės įvykdymo užtikrinimo funkcija, o netesyboms – silpnesnė pažeidimo padarinių apibrėžtumo užtikrinimo funkcija. Paskirtimi ir funkcijomis susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių yra artimesnis netesyboms, o ne nuostolių atlyginimui; iš esmės netesybos Lietuvos teisėje yra iš anksto sutartų nuostolių instituto Anglijos teisėje atitikmuo.

Nepaisant paskirties ir atliekamų funkcijų panašumo, iš anksto sutarti nuostoliai Anglijos teisėje ir netesybos Lietuvos tei-

sėje skiriasi net keliais aspektais: skirtingi pradžios taškai, vertinant LD ir netesybų sąlygų teisėtumą; skirtingas teismų atliekamos LD ir netesybų sąlygų kontrolės būdas (Anglijos teisėje – teismo teisė pripažinti sąlygą dėl iš anksto sutartų nuostolių negaliojančia; Lietuvos teisėje – teismo teisė sumažinti netesybų dydį); skirtingas LD pagal Anglijos teisę ir netesybų pagal Lietuvos teisę ir nuostolių atlyginimo santykis (*liquidated damages* yra išimtinis kompensacinis teisių gynimo būdas).

Atsižvelgiant į netesybų ir iš anksto sutartų nuostolių skirtumus, susidūrus su iš anksto sutartų nuostolių sąlyga sutartyje teismui ypač svarbu neapsiriboti pažodiniu sutarties aiškinimu (pavartota *liquidated damages* ar iš anksto sutartų nuostolių sąvoka), bet siekti išsiaiškinti, kokią reikšmę šalys jai teikė: ar šalys tiesiog pavartojo šią sąvoką, neturėdamos omenyje specifinio jos turinio (tai tikėtina ypač tais atvejais, kai sutartis sudaroma remiantis pavyzdinėmis sutarties sąlygomis), ar šalys suprato šios sąvokos specifinį turinį ir siekė dėl jo susitarti. Pavyzdžiui, kadangi iš anksto sutartų nuostolių specifinis bruožas yra tai, kad jie atlieka ir skolininko civilinės atsakomybės ribojimo funkciją, manytina, kad šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės ribojimo Lietuvos teisės požiūriu negalėtų būti konstatuotas vien tuo pagrindu, kad šalys sutarties sąlygoje pavartojo sąvoką „iš anksto sutarti nuostoliai“, jei pačioje sutarties sąlygoje to nėra nurodyta.

Imperatyvių Lietuvos teisės normų, reglamentuojančių teismo teisę ir pareigą kontroliuoti sutartinių netesybų dydį, požiūriu šalių susitarimas dėl iš anksto sutartų nuostolių teismo turėtų būti kontroliuojamas taip pat, kaip ir susitarimas dėl netesybų.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir jų parengiamoji medžiaga

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
2. Europos Parlamento ir Tarybos *reglamentas* (EB) Nr. 593/2008 *dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės* (Roma I).

Specialioji ir kita literatūra

3. BRIZZEE, David. Liquidated Damages and the Penalty Rule: A Reassessment. *Brigham Young Law Review*, 1991 Vol 4 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lawreview.byu.edu/archives/1991/4/bri.pdf>>.
4. BELL, Matthew. Liquidated Damages and the Doctrine of Penalties: Rethinking the War on *Terrorem*. *International Construction Law Review*, 2012, Vol. 29, Part 4.
5. EGLESTON, Brian. Liquidated Damages and Extensions of Time In *Construction Contracts*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009.
6. JAEGER, Axel-Volkmar; HÖK, Götz-Sebastian. *Fidic – A Guide for Practitioners*. Heidelberg: Springer, 2011, p. 101.
7. Di Matteo. A theory of efficient penalty: eliminating the law of liquidated damages. *American Business Law Journal*, 2001, Vol. 38, Issue 4.
8. KNOWLES, Roger. *One Hundred Contractual Problems and their Solutions*. Blackwell Publishing, Oxford, 2003.
9. MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 114.
10. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 52.
11. Uniform Rules on Contract Clauses for an Agreed Sum Due upon Failure of Performance (A/38/17).
12. Penal Clauses in Civil Law, Resolution (78) 3 Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 January 1978 and Explanatory Memorandum (Strasbourg 1978) [inter-

aktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=595696&SecMode=1&DocId=660588&Usage=2>>.

13. Resolution No 38/135 of the 101st plenary meeting 19 December 1983; Scottish Law Commission (Scot Law Com No 171) Report on penalty Clauses [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.govanlc.com/rep171_slcreportpenaltyclauses.pdf, p.1>.
14. UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų (2010 m. redakcijos).
15. Report of the Secretary General: liquidated damages and penalty clauses (A / CN.9 / 161). *Yearbook of the United Nations Commission on International Trade Law*, 1979, Vol. X.
16. MEŠKYS, Edvinas. Liquidated damages instituto esmė, vieta Lietuvos teisės sistemoje ir santykis su bauda ir nuostoliais. *Justitia*, 2012, Nr. 77.

Teismų praktika

17. Dunlop Pneumatic Tyre Co Ltd v New Garage & Motor Co Ltd [1914] UKHL 1 (01 July 1914) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1914/1.html>>.
18. *Azimut-Benetti SpA (Benetti Division) v Darrell Marcus Healey* [2010] EWHC 2234 (Com Fédération Internationale del Ingébieurs-Conseils (FIDIC)).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-23/2000).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6; *Teismų praktika* 26.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-503/2007.
22. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-310/2008.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2012.

A COMPARISON BETWEEN THE LIQUIDATED DAMAGES UNDER THE LAW OF THE UNITED KINGDOM AND PENALTIES UNDER THE LAW OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Danguolė Bublienė, Jūratė Truskaitė-Paškevičienė

S u m m a r y

The civil law of the Republic of Lithuania foresees two possible forms of civil liability for a breach of a contract, penalty and damages. Penalty is a sum of money prescribed by the law, a contract or a court decision which the debtor must pay to the creditor in the case of non-performance or a defective performance (a fine or delay interest). Damages are the financial expression of the harm caused by the non-performing party. However, even in contracts governed by Lithuanian law the parties sometimes agree upon „liquidated damages“, a term that is familiar to common law systems, but that is not governed by the Lithuanian statutory law. Where a contract is governed by Lithuanian law, a question of legal qualification and legal effects of such contract provisions arises.

Seeking to find a solution to this question, the authors of this article have made a comparison of

the concept of liquidated damages in a common law country (taking English law as an example) and the concept of penalty and damages in Lithuanian law. Despite of the similar functions and similar wording of such contract terms, the concept of liquidated damages and the concept of penalty under Lithuanian law have several important differences. Furthermore, the article examines the court practice of the Lithuanian courts related to the notion of liquidated damages. Finally the article provides arguments and suggestions how the agreements on liquidated damages should be treated from Lithuanian law perspective. The main finding is that such agreements should be treated as agreements on penalty known by Lithuanian law. The courts have a right to examine such agreements and exercise control over them on the same basis as they do with respect to agreements on penalty.

Įteikta 2013 m. kovo 11 d.

Priimta publikuoti 2013 m. kovo 21 d.